

RÖVID FALU- ÉS ISKOLATÖRTÉNET

Árapatak (Araci) a Kárpát-kanyarban fekszik, ott, ahol az Olt folyó nagy kanyarulattal észak-déli irányból kelet-nyugat felé fordul. Sepsiszentgyörgytől 19 km-re, a Barót felé vezető országút mentén található. Községközpont, melyhez közigazgatásilag hozzátartozik Előpatak fürdőhelység, neves borvízforrásokkal, Hete nevű kis település, illetve Erősd, a régészeti leleteiről ismert falu. A Baróti hegyek utolsó nyúlványai a falut a Barcasági medencéhez kapcsolják. Közigazgatásilag egykor Felső-Fehér, majd Háromszék megyéhez tartozott. Ma Kovászna megyéhez tartozik.

A falu nevének első említése 1332-ből való. Megnevezése az eredeti írásmód szerint *Árvapotok* volt.¹ E legrégebbi adatra Orbán Balázs is utal², amikor a pápai dézsmák regesztrumának 649. és 741. lapjára hivatkozik. Itt *Áruapotok* és *Árnapotok* néven szerepel. Márton nevű papja az 1332. évre 8 régi banálist és 3 obulust fizetett a pápai szék fenntartására. Ez a feljegyzés azt bizonyítja, hogy a falu már a 14. század elején jelentős helység volt. Ezt hangsúlyozzák az 1330-as években épült gótikus templom freskómaradványai is. 1658-ban a Bodzánál betört török-tatár hadak lerombolták ugyan a templomot, de 1665-ben újjáépítették református templommá, amely ma is látható. Ide falazták be, a szószék mögé, az 1602-ben elhunyt Geréb Benedek igen díszes sírkövét is. A torony 1894-ben épült, a falu ennek századik évfordulóját ünnepelte 1994-ben. A falu más jelentős eseménynek is színhelye volt: 1848. november 29-én Árapatak és Hídvég között szólalt meg Gábor Áron első ágyúja, mely a székelyek győzelmét hirdette, majd az 1849. január 2-i *Árapataki szerződést* itt írta alá Béli Gergely elnök.

Árapatak az Egyed Ákos féle falutípológia szerint a jobbágyfalvak kategóriájába tartozott.

A 18. században társadalmi szempontból függőségben élő jobbágyok és zsellérek alkották a falu lakosságát. A családok és a lélekszám változása egy fejlődésben lévő, állandóan növekvő településről tanúskodik. 1721-ben 42 családot írtak össze, 1750-ben 66-ot, 1878-ben 142-re emelkedett e szám. A lélekszám

1880-ban 1126, 1910-ben 1523-at jegyeztek fel, 1930-ban 1528-at, 1956-ban 1310-et, ez általánosan, magyar és román lakosságra vonatkoztatva. Ma már túlsúlyban cigányok telepedtek be, a magyarok lélekszáma jelenleg 500 körül mozog.

Év	Össz.	Román	Magyar	Német	Cigány	Egyéb
1850	1091	513	510	–	68	68
1880	1126	609	513	4	–	–
1900	1258	678	576	4	–	–
1910	1523	824	695	4	–	–
1930	1528	658	698	2	165	170
1941	1426	655	769	1	–	1
1966	1154	487	656	2	9	–
1977	1213	596	613	4	–	–
1992	1373	964	406	3	–	–

Árapatak felekezeti szerkezete az 1850 és 1992 között végzett hivatalos népszámlálások alapján a következő oldali táblázat adatai alapján alakult.

1721-ben a 42 családból 25 volt jobbágy és 17 zsellér. A helybéli nemesek a Béli, a Geréb, a Nemes, a Mikó, a Székely, a Donáth, a Gidófalvi és a Dániel családok tagjai voltak. A jobbágyi szolgáltatásokról ad képet a Conscriptiónak a falura vonatkozó feljegyzése:

„A szolgálat az egész faluban nem egyforma, mert némelyek egy héten marhával három napot, némelyek két napot, némelyek pedig egy napot szolgáltak, vagy pedig tenyérral négy, három, kettő vagy egy napot szolgáltak.” A robot mellett alkalmi jellegű szolgáltatások is voltak, ahol adtak: „némelyek hat, némelyek öt csürkét, némelyek két-két csürkét és öt-öt tojást”.

E súlyos teherviselés mellett az iskola beindítása nagy nehézségbe ütközött, épp a férfiak túlzott földesúri igénybevétele következtében. A házimunkák a nőkre és gyermekekre hárultak, így az iskolába járásra nem jutott idő.

A rendszeres iskolai oktatás csak 1848 után indult be. A hagyomány szerint 1851-ben az erélyes és szigorú híres Kovács István, Háromszék kerületi kapitánya Árapatakon is iskolát akart látogatni. Megdöbbenve tapasztalta, hogy itt nincs iskola. Magához hívatta a falu bíróját, a magyar református és a román görögkeleti kántort. E három embernek azt a parancsot adta

¹1. Bálint Gyula: Kovászna megye népessége és népesedése a XIV. században. In. *ALUTA VIII–IX*. Sepsiszentgyörgy, 1976–77. 122.

²1. Orbán Balázs: *Székelyföld leírása*. III. kötet. 25.

<i>Év</i>	<i>Összesen</i>	<i>Ortodox</i>	<i>Gör. kat.</i>	<i>Róm. kat.</i>	<i>Reform.</i>	<i>Evang.</i>	<i>Unit.</i>	<i>Izraelit.</i>	<i>Egyéb</i>
1850	1091	575	–	15	501	–	–	–	–
1880	1126	715	–	–	407	4	–	–	–
1900	1258	680	–	15	554	4	5	–	–
1910	1523	628	2	13	675	5	–	–	–
1930	1528	819	3	11	686	3	6	–	–
1992	1373	802	–	20	377	1	2	–	123

ki, hogy tíz napon belül iskolát létesítsenek, mert ellenkező esetben mindhármukat felakasztatja. Ismervén a kerületi kapitány természetét úgy intézkedtek, hogy a kitűzött időpontra az iskola beinduljon.

Az első magyar tanító 1852-ben László Samu volt, majd Kis Antal és Bibó László.

1853-ban egy újabb látogatása alkalmával Kovács István kapitány parancsot adott egy új iskolaépület emelésére. Ez már csak 1872-ben valósult meg, amikor az új épület alapköveit gróf Tisza Lajos közlekedési miniszter jelenlétében helyezték el. A felépült iskolát még abban az évben át is adták rendeltetésre, annak a helyére épült később a román állami iskola.

1929-ben, a református egyház hívei Dávid Gyula lelkésszel egy három tantermes iskolát építettek, amiben még színpad is volt. Ebben tanultak a magyar gyerekek, magyar nyelven 1935 tavaszáig. 1935 ősztől megszüntették a felekezeti iskolát, és azzal egyidőben a magyar nyelvű oktatást is. Így én az első osztályt még magyar iskolában jártam, de az utánunk jövők még a betűket sem tudták magyarul megtanulni.

Az 1948-as államosítással a magyar református egyház iskolaépülete is az állam tulajdonába jutott, ami a mai napig (1997 nov.) nem került vissza az egyház tulajdonába.

A kizárólag román tannyelvű állami elemi iskolába „kultúrzónás” regáti tanítókat hoztak, akik még a szünetben magyarul megszólaló gyermekeket is megbüntették.

Az 1940-es Bécsi Döntéskor meghúzott határral Árapatak Dél-Erdélyben maradt. A négy év alatt, sokan szöktek át Észak-Erdélybe, főképp a fiatalok és a férfiak (ez utóbbiak a katonai szolgálat elől).

1944 után, a „demokrácia” első időszakában magához tért az árapataki magyarság. 1945-től újraindult a magyar nyelvű oktatás, mint a román iskola tagozata, de külön tantestülete, igazgatója volt.

Időközben annyira csökkent a magyar gyerekek száma, hogy ma már csak az I–IV osztály működik, összevont, egy tanerős felállásban. V–VIII osztály a magyar gyerekek alacsony létszáma miatt csak román nyelvű.